

Karel van Croÿ en de reconciliatie van Brugge. 1583-1584.

Steven Slos

Karel van Croÿ, de centrale figuur in mijn licentiaatsverhandeling over de recuperatie van de Zuid-Nederlandse adel onder de aarts-hertogen Albrecht en Isabella, bracht mij in het Brugge van de jaren 1583-84¹. Daarbij vielen meteen twee zaken op. In de eerste plaats is over deze periode lang niet zoveel gepubliceerd als men zou mogen verwachten². Het gaat immers om een boeiende en belangrijke episode uit de geschiedenis van de stad. De aandacht eraan besteed is dan ook absoluut niet in verhouding met het belang van de gebeurtenissen³. Daarnaast viel ook de ongenueanceerdheid van de auteurs die de periode toch behandelen op. Zij laten uitschijnen dat Brugge in 1584 louter door het zorgvuldig geplande verraad van Karel van Croÿ werd overgeleverd aan Farnese⁴. Het spreekt voor zich dat situatie in werkelijkheid heel wat complexer was. In wat volgt wil ik die complexiteit duiden en meteen de rol van Karel van Croÿ belichten, met ruime aandacht voor zijn drijfveren.

Karel van Croÿ

Karel van Croÿ⁵ werd op 1 juli 1560 geboren te Beaumont. Zijn vader, Filips van Croÿ⁶, hertog van Aarschot, behoorde als Gulden

- 1 S. Slos, *Karel van Croÿ en de recuperatie van de Zuid-Nederlandse adel onder de aarts-hertogen*, Leuven, 1997 (promotor I. Duerloo).
- 2 Tot de interessantste publicaties behoren: H.Q. Janssen, *De kerkhervorming te Vlaanderen*, 2 dln., Arnhem, 1868; id., *De kerkhervorming te Brugge*, 2 dln., Rotterdam, 1856; *Brugge in de Geuzentijd. Bijdragen tot de geschiedenis van de Hervorming te Brugge en in het Brugge Vrije tijdens de 16de eeuw*, Brugge, 1982.
- 3 Zo wordt in van Houttes *Geschiedenis van Brugge* de verzoening met Farnese nauwelijks behandeld (o.c., p. 361-362). Hetzelfde geldt voor: T. Luyckx en L. Broeckx, *Brugge*, Tielt, 1946, p. 129-130.
- 4 Zie La comtesse de Villermont, *Le Duc Charles de Croÿ et d'Arschot et ses femmes Marie de Brimeu et Dorothee de Croÿ*, Brussel/Parijs, 1923; en vooral: Janssen, *De kerkhervorming te Brugge*, dl. 2, p. 8-9. Deze auteurs laten zich leiden door de beweringen van een aantal bevooroordeelde kroniekschrijvers zoals: J.-F. Le Petit, *Grande Chronique*, Dordrecht, 1601, dl. 2, p. 484; en van Male, *Geschiedenis van Vlaanderen*, p. 221.
- 5 Voor uitvoeriger biografische informatie, zie: Van der Aa, *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, 1852-1878, dl. II, p. 273; *Biographie Nationale*, Brussel, 1873, dl. 4, kol. 455-552; R. Nijs, *Karel III de Croÿ (1560-1612)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven, 1979; F.A.F. de Reiffenberg, *Une existence de grand seigneur. Mémoires autographes du duc Charles de Croÿ*, Brussel, 1845; Villermont, o.c.
- 6 H. De Schepper, *De Kollaterale Raden in de Katholieke Nederlanden van 1577 tot 1609*, Onuitgegeven proefschrift, Leuven, 1972, dl. 1, p. 135-147.

Vliesridder en raadsheer van de Raad van State tot de meest voor-
aanstaande edellieden van de Nederlanden⁷. Aan zijn zijde zette
Karel van Croÿ, na zijn artesstudie aan de Leuvense universiteit, zijn
eerste stappen in het politieke leven. Meteen werd hij geconfron-
teerd met de delicate positie waarin de opstand de adel had
gebracht. Samen met zijn vader raakte hij ongewild betrokken bij het
verraad van landvoogd Don Juan te Namen. Deze voelde zich poli-
tiek en militair niet sterk genoeg. Er werden weliswaar vredesafspraken
onderhandeld met de rebellen⁸, maar echt sluitend waren die
niet. Don Juan wilde zijn positie dan ook versterken met het oog op
een eventuele verderzetting van de strijd. De reis van Margareta van
Valois, koningin van Navarra naar Spa, greep hij aan om zijn plannen
ten uitvoer te brengen. Omringd door een aantal vooraanstaande
edelen, waaronder Karel en Filips van Croÿ, trok hij in juli 1577 naar
Namen, zogenaamd om Margareta een gepast welkom te geven in de
Nederlanden. Hij droeg het garnizoen van de citadel, dat de opstand
gunstig gezind was, op een jacht voor het gezelschap te organiseren.
Het garnizoen werd zo de citadel uitgelokt, waarna Don Juan het bol-
werk door zijn escorte liet bezetten. Door de list verzekerde hij zich
zonder slag of stoot van een uiterst belangrijk bolwerk. Filips van
Croÿ, en Karel met hem, voelden zich door de landvoogd verraden.
Beiden hielden vol niet van de plannen op de hoogte te zijn geweest.
Ze ontvluchtten de citadel op een diefje, om zich te Brussel aan de
zijde van de Staten-Generaal te scharen. Daar werd hun versie van de
feiten sceptisch onthaald. Weinigen geloofden dat zij niet van de
plannen van de landvoogd op de hoogte waren geweest. Beide Croÿ's
genoten verder dan ook weinig vertrouwen in het kamp van Oranje⁹.

Een aantal jaren later, in 1580, scheidten de wegen van vader en
zoon zich. Filips verzoende zich al snel met Filips II. Karel koos
daarentegen resoluut de zijde van de opstandelingen. Daar was zijn
huwelijk met Marie van Brimeu¹⁰, weduwe van Lancelot van
Berlaymont¹¹, niet vreemd aan. Karel had deze rabiante protestantse
ontmoet in Aken. Even bevallig als intelligent was ze als erfdochter

7 Filips van Croÿ was zich ten zeerste bewust van zijn vooraanstaande positie. Zijn
eierzucht was grenzeloos en bracht hem vaak in conflict met andere hooggeplaat-
sten. Zo ook met Willem van Oranje, de rijkste van de Noord-Nederlandse adel.
Tussen beide geslachten heerste er bijgevolg een sterke naijver. De Schepper, *o.c.*,
dl. 1, p. 136.

8 *A.G.N.*, dl. 6, p. 237. Nijs, *o.c.*, p. 17-18.

9 Nijs, *o.c.*, p. 18.

10 Zie: J. Van der Gouw, *Marie de Brimeu. Een Nederlandse prinses uit de eerste helft van de
Tachtigjarige Oorlog*, Den Haag, 1947.

J.P. direx.

Prent met het portret van Karel van Croÿ. K.U. Leuven, Prentenkabinet

van het geslacht Brimeu een gegeerde huwelijkspartij. Ondanks het verschil in godsdienst werd het huwelijk op 5 september 1580 gesloten, onder druk van Filips van Croÿ. Deze had voornamelijk interesse voor de rijkdommen van het geslacht Brimeu en zag dan ook geen graten in het godsdienstverschil.

Aanvankelijk stelden zich inderdaad weinig problemen. De eerste huwelijksjaren verliepen voorspoedig. Onder druk van zijn dominante echtgenote bekeerde Karel zich in 1582 echter tot het calvinisme, tot groot ongenoegen van zijn vader. In de hoop carrière te maken aan de zijde van de opstandelingen bood hij in Antwerpen zijn diensten aan bij Oranje. Deze was de gebeurtenissen van 1577 te Namen echter niet vergeten. Karels bekering wekte argwaan. Hij was dan ook niet zo welkom als hij had gehoopt. Daarenboven verschilde Karel met Oranje van mening over diens politiek om steun te zoeken bij de Franse hertog van Anjou¹². Hijzelf voelde meer voor een bondgenootschap met de Engelsen¹³, een idee dat ook in Vlaanderen de voorkeur genoot. Toen Anjou tijdens de Franse Furie met geweld probeerde zich meester te maken van Antwerpen werd de positie van Karel van Croÿ onhoudbaar. Hij sloot zich aan bij de troepen die weerstand boden aan de Fransen, wat niet in goede aarde viel bij Oranje, die afzijdigheid had verwacht. Ontgoocheld in Oranje trok Karel zich terug op zijn domein te Beveren. Daar kreeg hij in 1583 het bezoek van een delegatie van Brugge en het Vrije, die hem voorstelden het gouverneurschap te bekleden¹⁴. De drieëntwintigjarige Karel aanvaardde en deed kort daarop zijn intrede te Brugge.

Brugge

In Brugge aangekomen wachtte de jonge Karel van Croÿ een zware taak. De oorlog had de stad ernstig verzwakt, terwijl grote groepen vluchtelingen die binnen de muren bescherming hadden gezocht, de

11 Lancelot van Berlaymont, vijfde zoon van Karel van Berlaymont, behoorde tot een vooraanstaand Henegouws geslacht. Hij sneuvelde begin 1579 in de strijd tegen de rebellen. (*Nobilaire des Pays-Bas et du Comte de Bourgogne*, dl. 1, p. 162)

12 De Staten-Generaal gingen onder impuls van Oranje op zoek naar een nieuwe landsheer. Die meenden ze gevonden te hebben in de Franse hertog van Anjou, broer van de Franse koning. Die beloofde militaire en financiële steun aan de rebellen. Zijn optreden draaide echter op niets uit. (*A.G.N.*, dl. 6, p. 266).

13 Van der Gouw, *o.c.*, p. 14

14 De gouverneur stond in voor de benoeming van talrijke lokale ambtenaren en was tevens militair leider in de provincie. Hij werd doorgaans door de vorst of de landvoogd benoemd. De opstandelingen usurpeerden dit recht en gingen op eigen houtje over tot de benoeming van de gouverneurs. Dergelijke bevoegdheidsverschijdingen waren in dergelijke woelige tijden geen uitzondering.

ellende vergrootten¹⁵. Bovendien heerste er allesbehalve eensgezindheid. Aanhangers van Oranje, getrouwen van Karel van Croÿ en een kleine groep royalisten wedijverden om de controle over de stad¹⁶. Ook de religieuze verdeeldheid was groot: een protestantse minderheid domineerde de katholieke meerderheid. Die minderheid bestond vooral uit leden van de hogere klasse, zoals de lokale adel en de stadsmagistraat. Zij hadden met harde hand en met steun vanuit Gent het protestantisme aan de stad opgedrongen. De grote meerderheid kon zich bijgevolg niet met de godsdienstige situatie verzoenen¹⁷. Bovendien hadden de opstandelingen een uiterst bekwame tegenstander te bekampen: Alexander Farnese¹⁸, hertog van Parma. Farnese slaagde er via handige tactische manoeuvres in om Brugge van wapens en voedsel af te snijden. Zo hoopte hij de stad langzaam uit te hongeren en tot overgave te dwingen. Zijn militaire talent ging samen met een groot diplomatiek inzicht. In tegenstelling tot Alva was hij ervan overtuigd dat een soepele en verzoenende houding meer gebiedswinst kon opleveren dan hard militair optreden. De gunstige vredesvoorwaarden boden zowel steden als individuen een uitweg uit de aanslepende miserie.

De reconciliatie

In deze moeilijke omstandigheden deed Karel van Croÿ op 5 juli zijn intrede in Brugge. Aanvankelijk liet hij weinig daden van betekenis noteren¹⁹. De elfde juli verliet hij de stad om ook in Gent zijn intre-

15 J. Geldhof, *De politieke en religieuze situatie in het Brugse Vrije 1578-1584*. In: *Brugge in de Geuzentijd*, p. 56

16 Van der Gouw, *o.c.*, p. 16

17 Geldhof, *o.c.*, p. 57-60

18 Alexander was de zoon van Margareta van Parma, onwettige dochter van Karel V en voormalig landvoogdes over de Nederlanden. Hij groeide op aan het Spaanse hof en verbleef aan de zijde van Don Juan in de Nederlanden. Vanaf 1582 oefende hij de functies van landvoogd en opperbevelhebber van het leger tezamen uit. Onder zijn bewind werden grote gebieden heroverd op de rebellen. Aan die zegetocht kwam een einde toen Filips II in 1588 besloot Farnese in te zetten bij zijn strijd tegen de Engelse koning. Daarna leidde hij nog veldtochten in Frankrijk. Hij kende echter niet meer de triomfen van voor 1588 en stierf tenslotte in 1592. Zie: J. Van der Essen, *Alexandre Farnèse, Prince de Parme, gouverneur général des Pays-Bas (1545-1592)*, 5 dln., Brussel, 1935; M. Van Durme, *Farnese Alexander*. In: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, I, 1964, kol. 492-497.

19 Het relaas van de gebeurtenissen te Brugge is hoofdzakelijk ontleend aan: G. Weydts, *Chronique Flamande (1571-1584)*, Gent/Brugge/Antwerpen, 1869, p. 126-143. Verder ook: *Histoire véritable des choses les plus signalés et mémorables qui se sont passées en la ville de Bruges et presque toute la Flandre, sous le gouvernement de tres illustre prince Charles de Croÿ, prince de Chimay*. 1588. In: *Annales de la Société d'Emulation*, 2-ième série (1844), p. 119-179. A. Dewitte, A. Viaene, *De lamentatie van Zeghere van Male. Brugge na de opstand tegen Spanje*, Brugge, 1977. F. Vande Putte ed., *Geschiedenis van Vlaenderen van het jaer 1566 tot de vrede van Munster door J-P van Male*, Brugge, 1843, p. 216-258. Reiffenberg, *o.c.*, p. 27-55.

Prent met het portret van Karel van Croÿ. K.U. Leuven, Prentenkabinet.

de als gouverneur te doen. Bij zijn terugkeer bracht hij acht vendels soldaten mee ter versterking van de stad. Dit viel echter niet in goede aarde bij de reeds beproefde bevolking. Extra soldaten betekenden immers extra monden om te voeden. De nieuwe troepen werden dan ook buiten de wallen gelegerd. Ruim een week later bezorgde een gelijkaardige kwestie Karel van Croÿ opnieuw problemen. Op zijn aansturen riep de magistraat de oranjegezinde huurtroepen die Menen verdedigden terug om Brugge verder te versterken. Opnieuw ontstond daarover grote beroering. Slecht met groot machtsvertoon kon Karel van Croÿ zijn wil uiteindelijk doordrijven en de verse troe-

pen in de stad legeren. Kort daarna kwam hij voor het eerst in contact met Farnese. Op 25 juli ontving hij een boodschapper van de landvoogd, die naar de bedoelingen van de stad kwam peilen. De gezant vertrok 's anderendaags met de boodschap dat Brugge zijn verzet niet zou opgeven. Opnieuw morde het volk. De miserie die de oorlog met zich meebracht lang beu, wilde het niets liever dan vrede. Daar voelden noch de magistraat, noch Karel van Croÿ op dat moment iets voor. Ondertussen zette Farnese zijn opmars gestaag verder. Kort na elkaar vielen Veurne en Diksmuide in zijn handen. Enkel Ieper leek tegen de overmacht stand te kunnen houden.

Om Brugge doeltreffend te kunnen verdedigen, was het noodzakelijk de doorvoerhavens Damme en Sluis te behouden. Beide satellieten waren in handen van getrouwen van Oranje. Deze liep niet hoog op met Karel van Croÿ, wat zowel te wijten was aan de traditionele vete tussen beide geslachten als aan Karels vermeend aandeel in het verraad te Namen. Vandaar dat Karel van Croÿ, tegen de Zwijgers wil tot gouverneur benoemd²⁰, zich niet ten volle van de steun van beide steden verzekerd wist. Begin augustus trok hij met wat soldaten naar beide steden en installeerde er twee getrouwen: Gruneveld in Sluis, Ledain in Damme. Ondanks dit optreden was het ongenoegen over de politiek van de jonge gouverneur groot. Hij bleek niet in staat zich krachtdadig een weg te banen door het web van intriges dat hem omgaf. Men verweet hem te makkelijk beïnvloedbaar te zijn, zowel bij het bepalen van de politieke lijn als bij het uitdelen van gunsten en ambten²¹. Zijn jeugd en onervarenheid speelden Karel van Croÿ duidelijk parten.

De situatie verbeterde er niet op toen verscheidene pogingen om het belegerde Ieper te bevoorraden op een ware afgang uitdraaiden. Brugge werd daarenboven vanaf oktober 1583 door ziekte getroffen, met grote sterfte tot gevolg²². Als klap op de vuurpijl kwam begin februari de mouterij van Damme en Sluis. Slechts met zeer grote moeite werden de garnizoenen weer in het gareel gedwongen²³. Wanneer Karel van Croÿ kort daarna ernstig ziek werd²⁴, was de chaos in de stad compleet. De Orangisten, niet opgezet met zijn anti-Anjouaanse politiek, wilden hem kwijt. Onder leiding van de heer van Lokeren en de

20 Nijs, *o.c.*, p. 33.

21 Van der Essen, *o.c.*, p. 202.

22 Weydts vermeldt een totaal van tachtigduizend doden in vijf maanden, wat absoluut overdreven moet zijn. *o.c.* p. 113.

23 Van der Essen, *o.c.*, p. 202.

24 *Histoire véritable...*, p. 132-133.

burgemeesters Casembroot en de Gryse werd beslist Karel van Croÿ van zijn bed te lichten en naar Zeeland over te brengen, waar hij verder geen kwaad meer zou kunnen aanrichten²⁵. Bij de vergadering in het Schuttershof waar de aanslag werd beraamd, was echter ook Jean van Haren, huispredikant van Croÿ, aanwezig. Deze besloot in extremis zijn meester trouw te blijven en verraadde het complot²⁶. Karel van Croÿ reageerde kordaat. De aanstokers werden prompt de stad uitgezet. Daarmee was het gevaar nog niet geweken. Vanuit Zeeland bereidden de samenzweerders een inval in de stad voor, die tot doel moest hebben hem af te zetten. Daardoor had Karel meteen twee tegenstander te bekampen: aan de ene zijde de steeds verder oprukkende Farnese, aan de andere zijde Oranje met zijn aanhangers. Wanneer hij verneemt dat Gent met Farnese in onderhandeling is getreden, springt bij Karel van Croÿ de veer²⁷. Van dan af gaat hij al zijn inspanningen richten op een verzoening met Farnese.

Op 2 maart 1584 was Karels raadsman Louis d'Ennetières tussen Damme en Brugge op een vijandige patrouille gestoten en opgesloten. Kort daarna trad Croÿ in onderhandeling met Farnese. Oranjegezinden uitten meteen het vermoeden²⁸ dat de gevangenneming opgezet spel was om Croÿ een alibi te verschaffen voor zijn contacten met Farnese. Het is moeilijk na te gaan of dit vermoeden op waarheid berustte. De correspondentie tussen Karel van Croÿ en Farnese over de vrijlating van d'Ennetières brengt niet meteen uitsluit²⁹. Wel blijkt dat Karel zijn raadsman niet zomaar heeft teruggekregen. In ruil voor zijn vrijlating eiste Farnese de terugkeer van een aantal Spaanse krijgsgevangenen³⁰.

Kort na zijn arrestatie verklaarde d'Ennetières – in opdracht van zijn meester of om zijn eigen vel te redden? – dat Karel van Croÿ tot onderhandelen bereid was³¹. Farnese liet de kans niet onbenut en

25 *Histoire véritable...*, p. 133-134.

26 Het complot kon rekenen op de sympathie van Marie van Brimeu, echtgenote van Karel van Croÿ. Als rabiate protestantse en Orangiste kon zij de houding van haar man niet verkroppen. Toen zij van de plannen hoorde verkoos zij te zwijgen. Van der Gouw, *o.c.*, p. 19.

27 Van der Essen, *o.c.*, p. 202-203.

28 Janssens, *Kerkhervorming in Vlaanderen*, p. 256 (voorbereiding van het verhoor van van Haren).

29 Gachard ed., *Documents concernant la reconciliation du prince de Chimay, aussi que la ville et du Franc de Bruges avec Philippe II (2 mars-12 juin 1584)*. In: *Bulletin de la Commission Royale d'Histoire*, 1862, 3-ième série, IV, p. 501-555.

30 *Documents concernant...*, p. 504-505.

31 *Documents concernant...*, p. 501-502. Brief van de markies van Roubaix, die d'Ennetières had onderschept, aan Farnese.

begon, eerst per brief, over een verzoening te praten. Op 18 maart 1584 zette Karel van Croÿ een nieuwe stap in die richting toen hij alle orangisten uit het stadsbestuur verwijderde en door getrouwen verving³². Van dan af aan had hij de handen vrij om de reconciliatie te regelen. In de laatste dagen van april maakte Farnese een voorstel tot verdrag over aan Croÿ, die met een tegenvoorstel reageerde. Een bijgewerkte tekst van Farnese werd uiteindelijk aanvaard en ondertekend op 20 mei 1584. Karel van Croÿ werd als gouverneur vervangen door zijn vader, waarna zijn rol in Brugge uitgespeeld was.

Verraad?

De daden van Karel van Croÿ worden, zoals bij de aanvang reeds gesteld, vaak uitgelegd als een zorgvuldig gepland verraad.

Prent met het portret van Alexander Farnese.

³² *Histoire veritable...*, p. 136-138.

Tekenend voor die stelling is volgend citaat van van Male, dat ook door Janssen wordt aangehaald ter staving van zijn theorie³³: *Hij onthield zich op zijn kasteel te Beveren en [toen de vertegenwoordigers van Brugge hem het gouverneurschap aanboden] kon hij niets bekwaamer vinden dan zijn verzoening met den koning te bevorderen en een weg tot diens gunst te banen. Maar hij moest hierin meesterlijk kunnen veinzen, zoo als hij ook wel heeft weten te doen, totdat hij zijnen slag schoon zag.* Karel van Croÿ ligt echter zelf aan de basis van deze veroordeling. Zowel in zijn *Mémoires*³⁴ als in de in zijn opdracht geschreven *Histoire véritable...*³⁵ laat hij uitschijnen dat hij zijn verblijf aan de zijde van de opstandelingen volledig in dienst had gesteld van het heimelijk streven naar een verzoening. Deze geschriften moeten echter in hun context gezien worden. Eenmaal verzoend met Farnese diende Karel alle zeilen bij te zetten om het verloren vertrouwen in zijn persoon te herstellen en weer in de gunst van Filips II en andere hooggeplaatsten te komen. Door een dergelijke voorstelling van de feiten probeerde hij zijn daden als opstandeling te vergoelijken. Deze versie van de feiten werd door historici opgepikt³⁶ en doorgegeven, zonder acht te slaan op de achtergronden.

Ik wil echter niet ontkennen dat er van verraad sprake is geweest. Karel van Croÿ werd als Geus onder Geuzen aangesteld tot gouverneur en heeft door zijn verzoening de opstand verraden. Dit verraad werd echter geenszins met voorbedachten rade gepleegd. Het was veeleer een logische beslissing, gestuurd door de omstandigheden en opportunisten. In de eerste plaats heeft de situatie in de stad Karel tot overgave gedwongen. Van bij de aanvang van zijn ambt was de vredeswil van de bevolking zeer groot. Het Brugse volk was immers zelf het grootste slachtoffer van de oorlog. Het ongenoegen steeg evenredig met de toename van de ellende. Bovendien was Karel van Croÿ te onervaren om het hoofd boven water te houden. Hij had met Farnese en Oranje dan ook twee giganten te bekampen. Na de mislukte aanslag tegen zijn persoon werd zijn positie werkelijk onhoudbaar. Zijn huispredikant Jean van Haren raadde hem zijn ambt neer te leggen en op een van zijn domeinen de gebeurtenissen af te wachten³⁷. Zo kon hij zonder zijn eer te verliezen zich uit zijn netelige positie redden. Karel van Croÿ volgde deze raad niet. Hij

33 Van Male, *o.c.*, p. 221. Janssen, *Kerkhervorming te Brugge*, p. 8-9.

34 Reiffenberg, *o.c.*, p. 29/32.

35 *Histoire véritable...*, p. 131-132.

36 Zie noot 4.

37 Janssen, *Kerkhervorming te Vlaanderen*, dl. 2, p. 248.

besloot het spel hoog te spelen en zichzelf en de stad met Farnese te verzoenen. Die keuze werd ingegeven door een flinke dosis opportunisme.

Karel van Croÿ was namelijk de jongste telg van een van de voornaamst geslachten van de Nederlanden. Als erfzoon van dit geslacht zou hij zijn vader na diens dood opvolgen als leider van de Zuid-Nederlandse adel. Omdat hij had gekozen voor de opstand werden alle domeinen bedreigd met confiscatie door Filips II. Trouw blijven aan de opstand zou voor Karel van Croÿ op lange termijn een veroordeling tot de bedelstaf betekend hebben. Vooral Filips van Croÿ probeerde dit zijn zoon al vrij vroeg duidelijk te maken. In een brief van 22 maart 1583 schreef hij zijn zoon *...si vous désire me contenter, ..., je vous serai bon père*³⁸. Wellicht dreigde Filips hier met een eventueel onterven indien hij opstandeling zou blijven. Dit besef groeide ook bij Karel zelf, wat blijkt uit volgende uitspraak tegenover een predikant: *Les prédicants flamands, pensent-ils que je perdrai mes biens a l'appetit d'eux*³⁹! Dezelfde bekommernis om zijn materiële toekomst blijkt verder uit het persoonlijke verdrag dat hij met Farnese afslot⁴⁰. Daarin kreeg hij de verzekering dat zijn verleden als opstandeling als vergeten zou worden beschouwd. Daarenboven kon hij al zijn bezittingen vrij beheren. Daarmee werden zijn toekomst en die van zijn geslacht veilig gesteld.

Besluit

Het voorgaande werpt een ander licht op de reconciliatie van Brugge. Wanneer men Karel van Croÿ als een Trojaans paard⁴¹ voorstelt, dan kan men het verlies van Brugge volledig in zijn schoenen schuiven. Dit impliceert echter een overschatting van zijn invloed en zijn macht. De toestand in de stad was dermate penibel en het overwicht van Farnese zo groot, dat men kan betogen dat de stad ook zonder zijn acties het voorbeeld van steden als Ieper en Diksmuide zou hebben gevolgd. Door zijn optreden heeft Karel van Croÿ Brugge een langdurige belegering bespaard. Wanneer men het welzijn van de bevolking in overweging neemt, maakte hij ongetwijfeld de juiste keuze. Het was zinloos zich, tegen de volkswil in, tegen de manifeste overmacht te blijven verzetten.

38 *Documents concernant...*, p. 507.

39 Janssen. *Kerkhervorming te Vlaanderen*, dl. 2, p. 265.

40 *Documents concernant...*, p. 539-543.

41 Uitdrukking gebruikt door Janssen, *Kerkhervorming te Brugge*, p. 8.

Bij zijn keuze tot reconciliatie liet Karel van Croÿ zich dus eerder leidden door realiteitszin en opportunisme dan door principes. Men kan deze houding veroordelen, maar mag daarbij niet vergeten dat zijn gedrag niet afweek van dat van vele andere Zuid-Nederlandse edelen. In de eerste plaats was er zijn vader, Filips van Croÿ, die na een korte periode bij de opstandelingen zwichtte voor Farnese aanbod van geld en gunsten⁴². Verder is ook de houding van Karel van Arenberg⁴³ treffend. Die hield zich afzijdig om, eens duidelijk wie als overwinnaar uit de strijd zou komen, de zijde van de landvoogd te kiezen. Tenslotte kan ook nog Marie van Brimeu, Karels echtgenote, vermeld worden. Na diens verzoening verliet zij hem en verbleef in het Noorden in de entourage van de Nassau's. Haar goederen in het Zuiden werden geconfisceerd en het beheer ervan toegewezen aan Karel van Croÿ. In 1595 besloot ook zij, intussen volledig verpauperd, zich te verzoenen, teneinde weer van de opbrengsten van haar domeinen te kunnen genieten⁴⁴.

Toen het de Zuid-Nederlandse edellieden duidelijk werd dat de opstand in hun gewesten aan het mislukken was, beseften zij meteen dat een doorgedreven verzet het einde van hun status en rijkdom zou betekenen. Zij kozen eieren voor hun geld en verzoenden zich. Het is de verdienste van Farnese deze houding te hebben doorzien. Door zich verzoenend op te stellen versnelde hij hun terugkeer; zij hadden immers niets meer te verliezen. Karel van Croÿ heeft op die regel geen uitzondering gemaakt. Hij stierf in 1612, na het leven van een kleine vorst te hebben geleefd, resultaat van zijn streven naar macht en aanzien⁴⁵.

42 De Schepper, *o.c.*, dl. 1, p. 139.

43 Karel van Arenberg (1550-1616) koos begin jaren 1580 de zijde van Farnese. Aanvankelijk liet hij zich vooral op het slagveld opmerken, maar maakte later carrière aan het hof van Albrecht en Isabella. In 1587 trad hij in het huwelijk met Anna van Croÿ, zus van Karel. Van dan af aan onderhielden ze een nauwe relatie, zowel op persoonlijk als op politiek vlak. Na de dood van Karel van Croÿ, die kinderloos bleef, gingen diens bezittingen via zijn zus over in Arenbergs handen. bron: J.-P. Tytgat, *Karel, Prins en graaf van Arenberg, hertog van Aarschot, baron van Zevenbergen, heer van Edingen (1550-1616)*. In: *Een stad en een geslacht. Edingen en Arenberg*, Brussel, 1994, p. 11-12. Slos, *o.c.*, p. 46-54.

44 Van der Gouw, *o.c.*, p. 28/49-50.

45 Met dank aan prof. M. Cloet en drs. Y. Stevens voor hun aanwijzingen bij de redactie van deze tekst.